

Nations and States in Southeast Europe (Güneydoğu Avrupa’da Milletler ve Devletler), Workbook II

Güneydoğu Avrupa Demokrasi ve Uzlaşma Merkezi (CDRSEE)

Selanik, 2009, 2nd ed., 137 s., ISBN: 978-960-88963-7-6

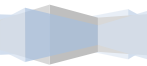
Sibel YALI*

Bu yazıda sizlere CDRSEE’nin* Ortak Tarih Projesi kapsamında hazırladıkları ikinci çalışma kitabı olan “Güneydoğu Avrupa’da Milletler ve Devletler” adlı çalışmasından bahsetmek istiyorum. Kitap başta İngilizce olmak üzere, Balkan dillerinde online olarak CDRSEE’nin web sayfasında yayındadır.

Milletler modern Avrupa’nın ve Avrupa dışındaki dünyanın büyük bir kısmının temel bileşenlerindedir. Millet kelimesi Arapça kökenli olup, “çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan,

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, e-posta: ataman_si@yahoo.com

*The Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe. Derneğin web sayfasına <http://www.cdsee.org/home> adresinden erişilmektedir.

aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğuna verilen ad” olarak tanımlanmaktadır. Bu kelime içeriğinden filizlenen milliyetçilik ideolojisi sonunda Güney Doğu Avrupa halklarını da etkisi altına alarak 19. yüzyılda Osmanlı coğrafyasının sınırlarının değişmesine neden olmuştur. Bu dönemde bölgede beş ulus devlet inşa edilmiştir. Bunlardan bazıları önceden doğrudan Osmanlı idaresinde olan topraklarda ortaya çıkmış olan yepyeni devletlerdir. Bu devletler şunlardır:

- Sırbistan (1878 resmen bağımsızlık)
- Yunanistan (1830 resmen bağımsızlık)
- Bulgaristan (1908 resmen bağımsızlık)
- Romanya (1878 resmen bağımsızlık))
- Karadağ (1878 resmen bağımsızlık)

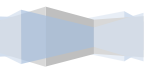
Mezkûr son iki devlet Osmanlı İmparatorluğuna bağlı Hıristiyan devletlerden doğan ulus devletlerdir. 20. yüzyılın başında iki ulus devlet daha tarih sahnesine çıkmıştır. Bunlardan biri Balkan Savaşları’nın bir sonucu olarak 1913’te kurulan Arnavutluk, diğeri ise I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşüne bağlı olarak ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’dir. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren sırasıyla;

- 1960 yılında Kıbrıs bağımsız bir devlete dönüşmüştür ve
- 1991 yılında Yugoslavya’nın dağılması ile Slovenya, Hırvatistan, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, Bosna Hersek devletleri ve Sırbistan Karadağ federasyonu oluşturulmuştur.*

Yukarıda adı geçen tüm bu halklar uzun süre kendilerine ait bir devletleri olmaksızın varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu bağlamda halklar ile devletler arasındaki karmaşık ilişki bölgenin tarihine yön vermiş ve ulus devlet kavramı Güneydoğu Avrupa’nın temel özelliklerinden biri haline gelmiştir.

CDRSEE’nin web sayfasından bilgisayarınıza ücretsiz indirebileceğiniz bu kitap hem öğretmenlere hem öğrencilere Güneydoğu Avrupa’da uluslarla devletle arasındaki ilişkinin ne kadar karmaşık olduğunu anlatma niyetinde ve bu çerçevede tarihsel kanıtlar sunma eğilimindedir. Bu noktada Osmanlı Devleti’nin de kendi payına düşeni aldığını kitap içeriğinden okuyabiliyoruz. Zira bir imparatorluğu yıkmak için yegane zehirin milliyetçilik olduğunu biliyoruz. 19. yüzyılın dünyası elbette günümüz dünyasından çok farklı bir dünyaydı. Bu dünyayı dönüştürüp değiştiren, ulus devletleri inşa eden milliyetçilik ideolojisi olmuştu. Peki bu ideolojinin kaynağı neydi? Toplumsal ve siyasi bir öğreti oluşturarak kişi ve kurumların davranışlarına yön veren bu düşüncenin gücü nereden gelmekteydi? Güneydoğu Avrupa halkları başlangıçta bu değişime seyirci mi kaldı? Ne hedeflendi ne elde edildi? Halklar nasıl örgütlendi? Milliyetçi ideoloji hangi vasıtalarla yayıldı? Çatışan milliyetçilikler nasıl uzlaştırıldı? Balkanlı halklar arasında “öteki” kavramı nasıl oluşturuldu? Bu

* 3 Haziran 2006 günü Karadağ resmen Sırbistan-Karadağ’dan ayrılıp bağımsız bir devlet olmuştur. Sırbistan hükümeti ise, Sırbistan-Karadağ’ın hukukî ve siyasi halefi olduğunu ilan etmiştir.

mücadelede Osmanlı Devleti'ne karşı nasıl bir tutum izlendi? Yazılı ve sözlü tarihte nasıl bir retorik oluştu?

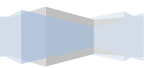
Yukarıdaki paragrafta yer alan sorular kitap içeriğinde dört ana bölümde ele alınmıştır. Kitabın ilk bölümünde farklı imparatorluk rejimlerinin yarattığı hoşnutsuzluk nedenleri ile ulusal kurtuluş mücadelesine katılanların amaç ve programlarına değinilmiştir. Bu bölümde tarihçi, edebiyatçı, politikacı birçok ulus önderinin ulusal kimlik için yol ve yöntem arayışlarına değinilmektedir. Kitabın ikinci bölümü yeni kurulan ulus devletlerin alt ve üst yapı problemini ele almaktadır. Bu bölümde devletlerin nasıl örgütlendiği konularına değinilmektedir. Kitabın üçüncü bölümü, milliyetçi ideolojiler ve milli simgeler konularına ayrılmıştır. Bu bölümde tarihin simgeler ve kahramanlar barındıran sonsuz bir kaynak olduğu üzerinde durulmuş ve bu kaynağın yeni bir devlet inşasındaki rolünden söz edilmiştir. Kitabın son bölümü milletlerin karşılıklı önyargılar içeren savlarına ayrılmıştır. Bu bölümde somut çatışmalar ele alınmıştır.

Kitap, Güneydoğu Avrupa ulus devletlerinin tarihine daha dengeli ve belgelere dayanan bir bakış ile yaklaşılmasını teşvik etmesi açısından faydalı bir çalışmadır. Ayrıca kitap, genç kuşağın diğer uluslara ve etnik gruplara hoşgörülü olmasını tavsiye etmesi açısından önem taşımaktadır. Özellikle kitabın son bölümünde ele alınan çatışan milliyetçilikler temelinde Balkan halklarının Avrupa'nın "barut fıçısı" olarak görülmesini eleştirmesi de kayda değerdir. Kitap, Avrupa tarihinde Balkanlar için çok eskiden beri kullanılan bu klişenin Balkan halklarına karşı bir haksızlık olduğunu dile getirmesi bakımından da önemlidir.

Kitapta eleştirebilecek tek husus kanımca içerikte referans verilen kısa okuma parçalarının konunun bütünlüğü içerisinde kafa karışıklığına sebep olabileceği üzeredir. Zira bu metinleri üretenler 19. yüzyıl Balkan coğrafyasındaki edebiyatçı, tarihçi, politikacı şahsiyetlerdir ve benimsedikleri ideoloji Osmanlı Devleti'ne karşı bir tez içeriklidir. E. H.Carr'ın tarihçinin okuruna karşı sorumluluğunu yargıladığı, "*Tarih Nedir*" adlı eserinde geçmişin yeniden temsili sürecini "*olguların seçilmesi ve yorumlanması*" şeklinde izah eder. Yazara göre tarih 'yorum'dur ve tarihçi yorum yaparken "*hayalgücünü de işin içine katarak insanların zihniyetlerini, eylemlerinin gerisinde yatan düşünceleri anlamaya çalışır*". Tarihçinin geçmişe değil, bugüne, çağına ait bir insan olduğunu ifade eden yazar "belirli bir tarihi döneme hakim ideolojinin, dönemin tarih yorumlarında da geçerli olduğunu" vurgular ve tarihi 'bir dönemin öbüründe kayda değer bulduklarının yazımı' şeklinde tanımlar*.

Yazarın bu tanımından hareketle denilebilir ki Balkanlardaki milliyetçilik ideolojisi dönemin retoriğinde de doğal yansımasını bulmuştur. Bu tezler çoğunlukla Osmanlıyı ve Türkleri kâfir olarak tanımlanmakta, bu iki kimlik Balkan milletleri tarafından genellikle düşman olarak görülmektedir. Bu noktada Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki kültürel mirası ya arka planda kalmakta ya da görmezden gelinmektedir. Dolayısıyla bu metinlerdeki retoriğin araştırmacılar tarafından dikkate alınması ve titizlikle analiz edilmesi elzemdir.

* E. H.Carr. *Tarih Nedir*. Çev. M. G. Gürtürk, İstanbul: İletişim Yayınları. 2005. s. 64.

Milliyetçilik literatürünün önemli isimlerinden A. Smith “*milliyetçiliğin gücünü tarihsel yerleşmişlikten aldığı*” iddia eder. Yazar bu konudaki görüşünü “bir bireyin ilk bağlılığının kendi milletine olduğunu, tüm milletin siyasal iktidarın kaynağı olduğunu, her milletin özerk olmak suretiyle kendi otantik doğasını ortaya koyması gerektiğini ve barışçıl ve adil bir dünyanın ancak özerk milletler üzerine inşa edebileceği” savı ile açıklar*. Avrobarometre† tarafından 1992 yılından beri ‘*aidiyet*’ konusunda düzenli olarak yapılan saha araştırmaları A. Smith’in ‘bir bireyin ilk bağlılığının kendi milletine olduğu’ savını doğrular niteliktedir. Nitekim 1992-1998 yılları içinde yapılan araştırmalarda Avrupalıların kendilerini çoğunlukla ulusal kimlikleri ile tanımladıkları tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda Avrupalıların kendilerini nasıl tanımladıkları sorusuna verilen cevap yüzdelerindeki değişim görülmektedir.‡ Bu verilere göre Avrupa toplumunun yaklaşık yüzde 90’ı kendini milli kimlik ile tanımlamaktadır.

Yıllar / Tanım	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Sadece Milli Kimlikle	38	40	33	40	46	45	44
Öncelikle Milli Kimlikle	48	45	46	46	40	40	41
Öncelikle Avrupalı Kimliğiyle	7	7	10	6	6	6	6
Sadece Avrupalı	4	4	7	5	5	5	5

Hasıl-ı kelam millet, milli kimlik, milliyetçilik kelimelerinin içeriğinde bir problem bulunmamaktadır. Lakin problem, bu kelimelerin sözlü ve yazılı literatürde özellikle tarihsel metinlerde ne tarzda ifade bulduğu noktasında açığa çıkmaktadır. Bu tarz ifadeler halkları birbirine yakınlaştırabileceği gibi onlar arasına nefret tohumları ekerek düşmanlıklara da neden olabilir.

Avrupa Birliği desteği ile hazırlanan bu kitap Güneydoğu Avrupa milletlerinin tarihine karşı daha ölçülü ve nazik davranılması hususunu vurgulamakla birlikte Osmanlı Devleti’nden devralınan siyasi ve kültürel mirasın önemini hatırlatmada maalesef yetersiz kalmaktadır.

* A.D. Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*. Çev. Sonay Bayramoğlu, İstanbul: Dost Kitapevi Yayınları. 2002.. S.58.

† Eurobarometre, Avrupa Birliği vatandaşlarına çeşitli alanlarda sorular yönelten ve bu yanıtlara göre raporlar hazırlayan, 1973 yılında Avrupa Birliği içinde kurulmuş; Avrupa Komisyonu’na bağlı bir kurumdur.

‡ Eurobarometer 49, September 1998:41.

